

Ирина Ильченко, Дар'я Бабич (Запоріжжя, Україна)

**АГІОФОРМУЛИ ІМЕН СВЯТИХ В
«КИЄВО-ПЕЧЕСЬКОМУ ПАТЕРИКУ»**

Resume: In this article we look special feature making ahioanthroponimies in Kyiv – Pechersk patericon. The main attention we concentrate on structure of the name of holy and emphasis of main components, that include in it (for example: *святого перьвоначалника чрънечьскому образу великаго мню Антоні, Афанасый Затворник, чернец Печерского монастыря, блаженного и священномученика черноризца Кукшу*).

Key words: ahioanthroponimies, ahioformula, differentiator

Однією з проблем сучасного мовознавства є створення і дослідження мовної картини світу, концептуальної за своєю природою. У цій картині значне місце посідають мовні одиниці на позначення такого різновиду суспільної свідомості, яким є християнство. Саме тому вивчення такого ономастичного класу як агіоантропоніми набуває актуальності.

Щодо наукового вивчення сакрального ономастикону, то потрібно зазначити, що дотепер він вивчався досить фрагментарно. Однак, останнім часом спостерігається посилений інтерес до вивчення агіонімів в українському та зарубіжному мовознавстві. Найбільша кількість досліджень присвячена сакральній топоніміці (М. В. Горбаневського, В. Я. Дерягіна, А. А. Мінкіна, І. І. Муллонен, М. М. Терехіна, Л. І. Дука, І. І. Ильченко та ін.) та іменам святих (В. І. Супрун, Б. А. Успенського, О. В. Юдіна, И. В. Бугаєва).

Багатий матеріал для розуміння аспектів духовного життя середньовічної людини дає нам «Києво-Печерський патерик», у якому, за словами В. Кречотня, «відступаючи від жанрових стандартів жи-

тійної літератури, переборюючи узвичаєну в них абстрактність образів та ситуацій, укладачі «Патерика», як і найталановитіші агіографи-новелісти на Сході і Заході, включали до своїх оповідань картини і подробиці, списані з натури» (Києво-Печерський патерик 1991: 278). Важливе значення для вивчення історії створення, літературних витоків, текстологічних особливостей редакцій і списків, жанрової своєрідності «Києво-Печерського патерика» мали праці Д. Абрамовича, В. Адріанова-Перетца, С. Богуславського, М. Гудзія, І. Єрьоміна, В. Горського, І. Жиленко, Ю. Ісіченка, А. Макарова, Л. Ольшевської, та ін. Однак, незважаючи на постійний дослідницький інтерес до сакральної ономастичної лексики, а зокрема, до «Києво-Печерського патерика» на сьогодні ця киеворуська пам'ятка агіографічного жанру ще не була предметом ономастичного вивчення, а відсутність спеціального дослідження та узагальнюючої праці з цієї проблеми зумовлює актуальність нашого дослідження.

Ім'я відіграє важливу роль в житті людини, відбиваючи основні процеси в суспільному житті, ментальні, духовно-моральні уявлення, які рухають людиною при ономастичній номінації. «Власне ім'я є особливою мовною одиницею, котра становить невід'ємну частину життєдіяльності людей і тому викликає особливий інтерес як з боку окремого індивіда, так і з боку його оточення. В імені, процесі його вибору, особливостях функціонування відображається діалектика взаємодії об'єктивного та суб'єктивного, мовних та позамовних чинників» (Хведченя – Кабанець 2004: 3).

Таким чином ім'я як особлива лексична одиниця несе в собі закодовану інформацію про різні аспекти людського життя. Особливо цікавим видається ономастична лексика, яка обслуговує потреби релігії, а саме імена на позначення святих осіб.

Святість, як одне з фундаментальних понять християнського віровчення, за своїм походженням є набагато давнішим ніж сама християнська релігія. В основі лексеми «святий» лежить праслов'янський елемент *svęt- (=svent-), споріднений з лит. šveĩtas, прусь. swenta-, ав. spenta-, spanah-, дінд. śvāntáh, лтс. svinęt. Ці лексеми мають єдине спільне походження від індоєвропейської основи *k'uēn-to-, яке мало значення зростання, набування, фізичного збільшення предмета. З

прийняттям християнства на язичницькому ґрунті склалося уявлення про новий тип такого зростання – духовного, який розуміється як певний «надлюдський» благодатний стан. Таким чином, пройшовши довгу трансформацію та переакцентацію, поняття «святий» починає протиставлятися таким поняттям, як «світський», «профанічний». Виникає питання розрізнення цих протилежних за своєю суттю категорій та вироблення окремих правил надання статусу святого. Такі правила у вигляді канонізації були створені християнською церквою за час довгої історії її становлення та розвитку.

За період історичного розвитку християнської церкви принципи канонізації досить часто підлягали трансформації. Так, за словами С. Топорова, з часом забулося розуміння того, що «канонізація не абсолютне та єдино можливе визнання тих, хто справді святий, а вибір, зроблений Церквою тут, на землі, а отже, обмежений людськими можливостями, тим розумінням, якому не дано повністю відкрити небесну ієрархію святих. При цьому виборі керуються певними мотивами, які також коріняться в земному людському житті в його конкретних історичних різновидах» (Топоров 1995: 10–11).

Часто серед принципів канонізації важливу роль відігравали релігійно-виховні, національно-політичні і навіть психологічні мотиви, не говорячи про те, що при канонізації приймалися до уваги народні культури, які відносилися до майбутнього святого. В цьому значенні народна віра, релігійно-моральна оцінка може розумітися як ще одна підстава для канонізації поряд з життям та подвижництвом майбутнього святого, нетлінням його мощей та чудесами, які з ним пов'язані. При всіх цих складностях та протиріччях для релігійної свідомості зрозуміло одне: святий – це людина, в якій перебуває особливий вид духовного благодатного зростання, яке називається святістю.

Християнське розуміння святості сприйняла Київська Русь, де воно майже одразу стало найвищим ідеалом, найвищою духовною цінністю. Однак під впливом доволі потужного шару ще живих язичницьких уявлень вона здійснює певну його переакцентацію, що яскраво простежується в особливостях канонізації святих на Русі. Так правила канонізації святого у Києворуській державі осно-

увалися не на прийнятому на VII Нікейському Вселенському соборі 787 р. вченні, а підпорядковувалися власній традиції. Існувало в Київській Русі і різне трактування самого значення поняття святість. Святість як сенс життя означало поєднання людини з Богом, але шляхи до неї, як свідчать писемні пам'ятки, були різні. Насамперед – це шлях ченця, який позбувся земних турбот, молиться і поститься у самотній печері, шлях, що передбачає постійне духовне вдосконалення. Таким чином, за часів Київської Русі саме монах-аскет стає ідеалом для віруючої людини, а чернечий стан – осередком поповнення лику святих новими образами.

Найбільшим та найвідомішим на той час монастирем була Києво-Печерська лавра (заснований монастир близько 1051 року, статус лаври отримав близько 1070–1071 року), тому не дивно що саме печерські монахи стали тим багатим та довгий час єдиним джерелом поповнення лику святих власними героями. «Монахи Великоруських монастирів, заснованих подвижниками, піклувались про те, щоб ці засновники-подвижники, після їх прославлення Божим даром чудотворіння, були формально канонізовані та причислені до лику святих. Однак, у монастирях Київської Русі за відсутності подібних подвижників-засновників були подвижники рядові, а саме монахи монастирів. Не маючи такої кількості, як Русь Московська, сонму святих, Русь Київська може заспокоювати себе тим, що має монастир з таким багаточисельним сонмом святих, якого немає в Русі Московській. Розуміємо цей її Печерський монастир або цю її велику Лавру преподобних Антонія і Феодосія» (Хведченя – Кабанець 2004: 122).

Ключовими при наданні подвижнику статусу святого в Київській Русі, за християнською традицією, були такі елементи як праведне життя, аскетизм, дар чудотворіння, нетління мощей та віра народу у святого. Однак, за власне киеворуською традицією, останнім трьом критеріям надавалось першочергове значення. Це було пов'язане, по-перше, з довготривалою відсутністю у Київській Русі сталого універсального механізму канонізації та документованого її підтвердження, тобто довгий час саме народний авторитет святого вважався першочерговим для його зарахування до лику святих. По-друге, категорія чудесного, що проявлялася в дарі чудотворіння та

нетління мощей, була безпосереднім виявом Божої нагороди за праведне життя, а отже, фактом максимального наближення такого монаха до святості.

У первісній редакції Патерика засвідчено більше п'ятдесяти Печерських чорноризців, які одержали парафіяльне (тобто у межах монастиря та міста) прославлення. Потрібно зазначити, що до часів монгольської навали всі вони вшановувалися лише в межах Києво-Печерського монастиря, тобто не були зачислені офіційною церквою до лику святих. Однак Печерським святим були встановлено місцеві святкування в лаврі, а отже, надавалося належне шанування, тобто визнання їх статусу святих. Так «Києво-Печерський патерик» стає хронографом становлення монастиря, його чудасій, своєрідним списком поповнення лику святих новими, власне Печерськими, персонажами. Тому, не випадково, що найбільший шар агіоантропонімів складають саме імена Печерських святих.

Власне антропоніми, тобто імена для означення простих людей, досить вільно та у великій кількості варіантів побутують у мовленні як одиничні лексеми, або як парні чи трикомпонентні сполуки. Вони здатні утворювати довгі синонімічні ряди найменувань. У сучасній слов'янській культурній традиції за довготривалу історію були вироблені такі офіційні моделі імен, варіювання яких і формує синонімічні ряди власне антропонімів:

- 1) ім'я;
- 2) ім'я + по-батькові;
- 3) ім'я + прізвище;
- 4) ім'я + по-батькові + прізвище;
- 5) прізвище.

Цей ряд офіційних найменувань значно розширюється при доповненні його прізвиськами різної конотації (позитивної та негативної) та різної експресії, демінутивами, тобто зменшеними варіантами офіційних імен. Близькими до власне антропонімів є своєрідний шар онімної лексики – агіоантропоніми. Агіоантропонім – ім'я святої особи, канонізованої Церквою, або зарахованою до лику святих за традицією. Це мінімально двокомпонентні лексичні одиниці, чим вони і протиставляються простим антропонімам, з якими часто

формально збігаються у межа одного тексту. Порівняймо: «*Бысть убо черноризецъ в том же Печерскомъ монастыри именем Арета, родом Полочанинъ*» (5, с. 120) та «*...мощи святыхъ мученикъ: ... Акакіа, Ареты ...*» (К-Пп 1991: 6). Як бачимо, однолексемний антропонім на позначення ім'я простого монаха Арефи протиставляються трикомпонентному агіоантропоніму «святий мученик Арефа». Для позначення одного й того ж святого агіоантропоніми також можуть утворювати довгі синонімічні ряди, які характеризуються більшою варіативністю назв, ніж просто антропоніми. Це пояснюється більшою частотністю вживання імені одного святого в окремому тексті. Синонімічний ряд варіантів включає в себе від офіційних найменувань (враховуючи різне графічне написання імен) до просторічно-побутових назв.

Співвідносячись з власне антропонімами, агіоантропоніми, як система онімів, формувалися протягом багатьох століть. Традиційний обряд постриження послушників супроводжується нареченням нового монаха іменем окремого святого. Ці імена у Київській Русі вибиралися зі списків старозавітних та новозавітних святих мучеників, а також святих перших століть існування християнської церкви: «*Сей, помысливъ быти мних, и раздаа все имснїе свое требующимъ и монастырем, прииде к великому Антонію в пещеру, молящеся ему, дабы былъ мних. И прїатъ его Антоніе, възложи на нь мнишескый образъ и нарече имя ему Исакіе, бс бо ему имя мирское Чернь*» (К-Пп 1991: 185). Цей канонічний реєстр імен був обмежений, а тому були неминучі повтори. Щоб протиставити імена святих іменам простих монахів, а також диференціювати саме агіоантропоніми між собою використовуються додаткові найменування. Таким чином формується апеллятивно-антропонімні комплекси найменування святих. Багатокомпонентний склад агіоантропоніма включає в себе:

1) обов'язкові елементи у вигляді двокомпонентної сполуки – чин святості та ім'я. Для «Києво-Печерського патерика» є характерним усічення обов'язкового елемента до компонента імені, тобто, при творенні агіоантропоніма компонент «чин святості» найчастіше опускається.

2) факультативні елементи – диференціатор (Бугаєва). Диференціаторами виступають номінатор, дескриптор, локалізатор, лексеми на позначення церковної посади, державного титулу, етронім, патронім.

Одним і той самий агіоантропонім може складатися з різних факультативних елементів з різними варіантами їх розташування та графічного зображення, які утворюють багатий синонімічний ряд, що дозволяє запобігти тавтології у тексті. Саме за іменем святого та особливістю диференціатора, його структури та семантики аналізовані найменування поділені на групи.

Основними агіоантропоформулами у «Киево-Печерському патерику» є такі:

1) ***Чин святости + ім'я***. Ця формула є найбільш продуктивною та варіантною у межах тексту патерика. Це такі агіоантропоніми як, наприклад, ***святый Антоніє*** (К-Пп 1991: 104), ***блаженный Феодосіє*** (К-Пп 1991: 26), ***блаженому Даміану*** (К-Пп 1991: 95), ***блаженный Іоаннь*** (К-Пп 1991: 139) та ін., а також їх розширені та графічно змінені варіанти ***святый отець нашъ Антоніє*** (К-Пп 1991: 139); ***блаженнаго и духовнаго отца нашего Феодосіа*** (К-Пп 1991: 46), ***блаженный отець Даміян*** (К-Пп 1991: 133), ***блаженный же Іоаннь*** (К-Пп 1991: 139).

Досить поширеним є варіант цієї формули, у якому спарені два різні агіоантропоніми, які функціонують у варіанті подвійної чи доповненої мотивації чину святості: ***святых Антоніа и Феодосіа*** (К-Пп 1991: 109), ***святого Бориса и Глѣба*** (К-Пп 1991: 16) та ***святою и блаженою страсотръпцю Бориса и Глѣба*** (К-Пп 1991: 20).

Окремою підгрупою цієї агіоантропоформули, є трикомпонентний онім, у якому наявна подвійна чи доповнена мотивація чину святості: ***святых мученикъ Бориса и Глѣба*** (К-Пп 1991: 192); ***святою и блаженою страсотръпцю Бориса и Глѣба*** (К-Пп 1991: 61); ***святого перьвоначалника чрънечьскому образу великаго мѣню Антоніа*** (К-Пп 1991: 21); ***преподобном и многострадальном отци Пиминѣ*** (К-Пп 1991: 179); ***святѣм священномученицѣ Кукъши*** (К-Пп 1991: 110).

2) Ім'я + номінатор. Ця група є малочислена, однак досить варіантна. Вона представлена такими агіоантропонімами: **Григорій Чудотворець** (К-Пп 1991: 126), **Іоаннс Затворниц** (К-Пп 1991: 141), **Лаврентій Затворниц** (К-Пп 1991: 127), **Никите Затворнсе** (К-Пп 1991: 124), **Пиминь Постникъ** (К-Пп 1991: 126), **Ефрем Каженикъ** (К-Пп 1991: 36).

В цій групі агіоантропонімів виділяються дві підгрупи:

1. Ім'я + номінатор + церковна посада – агіоантропоформула, розширена за допомогою компоненту *церковна посада*, який є постійним при номінації святого. Ця агіоантропоформула є основною при складанні списків імен у патерику: **Агапить Лечець, чернець Печерського монастира** (К-Пп 1991: ПОІ); **чернець Печерского монастиря** (К-Пп 1991: ПОІ); **Афанасій Затворник, чернец Печерского монастиря** (К-Пп 1991: ПОІ); **Григорій Чудотворець, чернець Печерський** (К-Пп 1991: ПОІ); **Евстратій Постникъ, чернець Печерський** (К-Пп 1991: ПОІ); **Іоаннь Затворник, чернець Печерський** (К-Пп 1991: ПОІ); **Лаврентій Затворник, чернець Печерський** (К-Пп 1991: ПОІ); **Прохоръ Лободник, чернец Печерський** (К-Пп 1991: ПОІ); **Спиридон Проскурник, чернець Печерський** (К-Пп 1991: ПОІ).

2. Чин святості + ім'я + номінатор. Ця формула охоплює невелику кількість імен, однак розширена у різних своїх варіантах та графічних зображеннях: **о святѣм и блаженѣм Агапитѣ, безмѣздномъ врач** (К-Пп 1991: 128); **блаженѣм и преподобнѣм Григоріи Чудотворци** (К-Пп 1991: 133); **блаженѣм Евстратіи Постницѣ** (К-Пп 1991: 106); **Иларіонъ, муж благочестивъ, божественным писанием разумень и постникъ** (К-Пп 1991: 17); **многотерпѣливѣм Іоаннѣ Затворницѣ** (К-Пп 1991: 138).

3) Ім'я + дескриптор: **Никонъ Сухій** (К-Пп 1991: 110), **Матѣй Прозорливецъ** (К-Пп 1991: 126), **Онисиѳоръ Прозорливецъ** (К-Пп 1991: 126), **Пимень Многострадальний** (К-Пп 1991: 230), **Предтечу Іоанна** (К-Пп 1991: 143), **Сава Освященний** (К-Пп 1991: 230) та ін.

Серед цієї групи виділяється невелика кількість агіоантропоформул із зазначенням чину святості: **святѣм Велицѣм Антоніи**

(К-Пп 1991: 39); **святѣм и велицѣм Антоніи** (К-Пп 1991: 124); **святѣм велицѣм Савс** (К-Пп 1991: 64); **святого Іоанна Предтечи** (К-Пп 1991: 13).

Досить малочисельними та варіантними виступають конструкції, у яких до базового складу імені *ім'я + дескриптор* входять також лексеми на позначення *церковної посади*, утворюючи, таким чином, трикомпонентні сполуки *ім'я + дескриптор + церковна посада*: **Матѣй (Матѣѣй) Прозорливий, чернец** (К-Пп 1991: ПОІ); **Никонъ Сухой, чернець Печерский** (К-Пп 1991: ПОІ); **Онисифоръ Прозорливий, чернець** (К-Пп 1991: ПОІ).

4) *Ім'я + церковна посада*: **Акиндинъ, архімандрит Печерського монастиря** (К-Пп 1991: 227) та розширений непостійними компонентами варіант **честный архимандрите, господине Акиндине** (К-Пп 1991: 133); **Никонъ, ігумен Печерського монастиря** (К-Пп 1991: 229), **Феодосію, Єрусалимському архимандриту** (К-Пп 1991: 21).

Досить нечисельною є група з повним варіантом номінації: **преподобний отец Никонъ игумень** (К-Пп 1991: 126), **преподобнѣм игумене Никонѣ** (К-Пп 1991: 172); **великаго Никона игумена** (К-Пп 1991: 77); та складні багатоконпонентні сполуки, з зазначенням чину, стрижневим диференціатором у яких виступає саме назва церковної посади: **блаженого и священномученика черноризца Кукшу** (К-Пп 1991: 110); **святу мужу, своему господину, а нашему брату, архимандриту Акиндину Печерському** (К-Пп 1991: 101).

5) *Ім'я + локалізатор*: **Антоній Печерський** (К-Пп 1991: 227), **Марка Печерника** (К-Пп 1991: 161), **Исакій святыи Печерникъ** (К-Пп 1991: 126), **Преподобном Марыцѣ Печерницѣ** (К-Пп 1991: 156), **святых преподобных отец наших Антоніа и Феодосіа Печерських** (К-Пп 1991: 193). «Свята людина – за словами В. Горського – органічно пов'язана зі святим місцем. Відсвіт од її діянь падає на ту місцевість, де вона жила і вершила свій подвиг. А святе місце випромінює те Божественне світло на всіх, кому випаде щастя там опинитися» (Горський 1994: 145). Одним з таких святих місць і була Києво-Печерська лавра. Невипадково, що досить поширеною формулою творення імен святих Печерського монастиря стала формула

ім'я + локалізатор. Присутня лексема *печерник* у такій конструкції, по-перше, вказувала на приналежність святої особи Печерському монастирю, а по-друге, давала подвійну номінацію святості.

Серед цієї групи імен можна виділити дві підгрупи, у яких змінні конструкції розширені за допомогою додавання до базових компонентів імені ще одного факультативного елемента:

1. *Чин святості + ім'я + локалізатор*: **блаженный Іоанъ иже в Лествици** (К-Пп 1991: 118), **преподобнѣм Исакии Печернѣмъ** (К-Пп 1991: 185); **святого Исакия Печерника** (К-Пп 1991: 125) (**Исакий святыи Печерникъ** (К-Пп 1991: 126)); **Преподобномъ Марыѣ Печернѣмъ** (К-Пп 1991: 155). Варіантам цієї формули з двома різними спрареними агіоантропонімами виступають такі імена: **преподобнымъ отцемъ Печерскимъ Антонію и Феодосію** (К-Пп 1991: 97) (**преподобнии Антоніе и Феодосіе Печерскыи** (К-Пп 1991: 194)); **святыхъ отецъ Антоніа и Феодосіа Печерскыхъ** (К-Пп 1991: 100) (**святыхъ преподобныхъ отецъ нашихъ Антоніа и Феодосіа Печерскыхъ** (К-Пп 1991: 193)).

2. *Ім'я + локалізатор + церковна посада*: **Алексѣй Въ лынецъ, чернецъ Печерскій** (К-Пп 1991: ПОІ); **Исаакій Печерникъ, чернецъ** (К-Пп 1991: ПОІ); **Маркъ (Марко) Печерникъ, чернецъ** (К-Пп 1991: ПОІ); **Феодоръ Печерникъ, чернецъ** (К-Пп 1991: ПОІ); **Феодосій Печерскій, ігумен** (К-Пп 1991: ПОІ).

6) *Ім'я + етнонім*: **Моисеи Угринѣ** (К-Пп 1991: 149), та повний варіант із зазначенням чину святості: **преподобнѣмъ Моисіи Угринѣ** (К-Пп 1991: 142) (**блаженѣмъ Моисіи Угринѣ** (К-Пп 1991: 142)); **лѣчьца хитра вельми, именемъ Петра, родомъ Сириянина** (К-Пп 1991: 114). Святе місце, оповите ореолом чудес, завжди збирає навколо себе всіх, хто прагне спасіння. Києво-Печерський монастир «розглядається як святий центр землі Руської» (Горський 1994: 146), а його слава сягає далеко за межі земель Київської Русі «*въ концехъ вселенныхъ славно бысть нареченіе ея*» (Києво-Печерський патерик 1991: 91). Використання в імені Печерського святого вказівку на його походження, дало змогу показати як широко розповсюдилась слава про цю обитель у всьому світі.

Підтипами цієї групи агіоантропонімів виступають такі конструкції:

1. *Ім'я + етнонім + номінатор*: **Петръ Сіриянин, лічець** (К-Пп 1991: ПОІ); **Оеодосій Великий Єрусалимский, подвижник** (К-Пп 1991: ПОІ).

2. *Ім'я + етнонім + церковна посада*: **старца Печерського, инока Алексеѣя Вьльнца** (К-Пп 1991: 193).

7) *Чин святості + ім'я + державний титул*: **св. мученик Борис Володимирович, князь** (К-Пп 1991: 227), **преподобнѣмъ Святоши, князи Черниговском** (К-Пп 1991: 113) (**блаженный князь Святоша** (К-Пп 1991: 114) / **блаженный же князь Святоша** (К-Пп 1991: 117) / **блаженнѣмъ князи Святоши** (К-Пп 1991: 118)). Ця агіоформула є відображенням давньої грецької традиції, за якою до лику святих зараховувалися певні класи людей, до одного з яких входила невелика група царів та цариць, яких увінчали ореолом святості через особливі заслуги перед самою церквою, або ж за добродійне особисте життя. Такі агіоантропоніми досить нечисельні у творі. Однак їх використання виконую ту ж функцію, що й використання формули *ім'я + етнонім*, а саме, аби наголосити на великому значенні монастиря та пропаганді самозречення та самовідданості вірі, праведності. Тому такі агіоантропонімічні моделі присутні не лише при номінації монахів, але й у ситуаціях простування дорогою праведного життя представників світських, насамперед елітних, верств суспільства.

8) *Ім'я + патронім*: **Варлаамѣ, сына болярина Іоана** (К-Пп 1991: 32). Особливістю цієї групи є наявність у тексті складних багатокомпонентних варіантів: **блаженаго Варлаама, сына болярина Іоана** (К-Пп 1991: 36), **блаженный и благовѣрный князь Святоша, именемъ Николае, сынъ Давидовъ, внукъ Святославль** (К-Пп 1991: 113).

Окремим типом агіоантропонімів можна виділити одноконпонентні сполуки. Найчастіше такими однолексемними агіоантропонімами стають відомі або часто повторювані імена святих.

1. Найпоширеніший тип однослівних сполук складається з власне агіоантропоніма: **Агапиль** (К-Пп 1991: 128); **Алимпий** (К-Пп 1991:

172); **Антоніа** (К-Пп 1991: 105); **Варлаамъ** (К-Пп 1991: 34); **Василій** (К-Пп 1991: 162); **Григорій** (К-Пп 1991: 134); **Дамианъ** (К-Пп 1991: 51); **Еустратіе** (К-Пп 1991: 106); **Еразмъ** (К-Пп 1991: 119); **Ефрѣм** (К-Пп 1991: 33); **Лавреньгій** (К-Пп 1991: 127); **Ларионъ** (К-Пп 1991: 48); **Марко** (К-Пп 1991: 156); **Матѣй** (К-Пп 1991: 96); **Моисій** (К-Пп 1991: 142); **Никита** (К-Пп 1991: 124); **Онисифоръ** (К-Пп 1991: 104); **Петръ** (К-Пп 1991: 116); **Пиминс** (К-Пп 1991: 179); **Прохоръ** (К-Пп 1991: 150); **Оеодоръ** (К-Пп 1991: 170); **Оеодосій** (К-Пп 1991: 187); **Оеофилъ** (К-Пп 1991: 158).

Серед такої усіченої конструкції зустрічаються і спарені агіоантропоніми: **Антоніа и Оеодосіа** (К-Пп 1991: 177).

Ця група є багаточисельна та багатоваріантна. В ній виділяються велика кількість розширених та доповнених непостійними елементами назв як простих (тих, що мають одне стрижневе ім'я), так і спарених (тих, що мають у своєму складі два стрижневі імені). Їх можна поділити за основними супровідними лексемами:

1) великий:

- *однострижневі*: **великий же Антоніе** (К-Пп 1991: 28) (**великому Антонію** (К-Пп 1991: 185) / **великому Антонію** (К-Пп 1991: 28) / **великому Антонію** (К-Пп 1991: 30) / **великий Антоніе** (К-Пп 1991: 31)); **великому Никону** (К-Пп 1991: 29) (**великого Никона** (К-Пп 1991: 33) / **великаго Никона** (К-Пп 1991: 34) / **великий Никонъ** (К-Пп 1991: 35) / **великий же Никонъ** (К-Пп 1991: 69); **великий Оеодосіе** (К-Пп 1991: 187) (**великаго отца нашего Оеодосіа преподобнаго** (К-Пп 1991: 44) / **великому Оеодосію** (К-Пп 1991: 82) / **великому же Оеодосію** (К-Пп 1991: 68) / **великаго отца нашего Оеодосіа** (К-Пп 1991: 57)).

- *двострижневі*: **великих отец наших Антоніа и Оеодосіа** (К-Пп 1991: 160).

2) богодуховенный: **богодуховенный Оеодосіе** (К-Пп 1991: 51) (**богодуховенный же Оеодосіе** (К-Пп 1991: 29) / **богодуховенный же Оеодосіе** (К-Пп 1991: 80)).

3) богочестный: **богочестный Оеодосіе** (К-Пп 1991: 82).

4) славный: **славному отцю нашему Оеодосію** (К-Пп 1991: 52).

5) господин: *господине* Акиндине (К-Пп 1991: 124); *господине* Григоріе (К-Пп 1991: 135);

6) брат: *брате* Даміане (К-Пп 1991: 95); *брате* Моисею (К-Пп 1991: 144); *брате* Петре (К-Пп 1991: 115); *брат нашъ* Кукша (К-Пп 1991: 111); *брате* Феодоре (К-Пп 1991: 163) (*Феодоре брате* (К-Пп 1991: 164) / *брате* Феодоре (К-Пп 1991: 162)); *брате* Теофиле (К-Пп 1991: 159).

7) отче:

- *однострижневі*: *отъче* Марко (К-Пп 1991: 157) (*отче* Марко (К-Пп 1991: 159)); *отца* нашего Феодосіа (К-Пп 1991: 78) (*отци* нашем Феодосіи (К-Пп 1991: 31) / *отецъ же нашъ* Феодосіе (К-Пп 1991: 69) / *отцю* нашему Феодосію (К-Пп 1991: 60) / *отецъ нашъ* Феодосіе (К-Пп 1991: 62) / *отче* Феодосіе (К-Пп 1991: 91) *отца* и *наставника* нашего Феодосіа (К-Пп 1991: 59) *единѣм* *отцѣ* *нашемъ* *блаженомъ* Феодосіе (К-Пп 1991: 45));

- *двострижневі*: *отца* Антонія и Феодосіа (К-Пп 1991: 189).

2. Невеликою за обсягом є група однолексемних агіантропонімів, що складаються лише з диференціатора, який і виступає власне агіоантропонімом у тексті пам'ятки:

- номінатор: *Затворникъ* (К-Пп 1991: 125); *Лобедникъ* (К-Пп 1991: 150).

- етніонім: *Суріанинъ* (К-Пп 1991: 116).

- локалізатор: *Лѣствечник* (К-Пп 1991: 161).

Отже, в основі творення агіоантропоніма лежить принцип поєднання стрижневих слів (обов'язкового компонента) – *чин святості* + *ім'я* та *диференціатора* (факультативного компонента). Такими диференціаторами можуть виступати будь-які оніми (номінатор, дескриптор, локалізатор, церковна посада, державний титул, етніонім, патронім). Характерною особливістю вживання імен Печерських святих є усічення форми агіоантропоніму до вживання лише стрижневого імені, що візуально зближує його з простим антропонімом. Однак ці форми не сприймаються як власне антропоніми, адже ці імена все ж мають ознаку святості, що досить чітко простежується у контексті пам'ятки. Найбільш частотними та продуктивними у патерику є формули: *чин святості* + *ім'я*, *ім'я* +

дескриптор, ім'я + церковна посада, ім'я + локалізатор. Мало-чисельними, однак, варіантними у творі виступають такі агіоантропоформули: *чин святості + ім'я + державний титул, ім'я + номінатор, ім'я + етніонім, ім'я + державний титул, ім'я + патронім*. Окрему групу складають однокомпонентні сполуки, у яких простежується усічення конструкції до власне імені, або, досить непродуктивна група, до диференціатора. За допомогою доповнення ускладнення та графічного варіювання значно розширюються кількість найменувань, які утворюють великі синонімічні ланцюжки.

Список умовних скорочень:

1. дінд. – давньоіндійська;
2. К-Пп – Києво-Печерський патерик
3. лит. – литовська;
4. лтс. – латиська;
5. ПОІ – покажчик особистих імен, зазначених у «Києво-Печерському патерику».
6. прус. – пруська;

БІБЛІОГРАФІЯ

- Бугаєва: И. В. Бугаева, *Обозначения святости в ономастическом пространстве русского языка*. Режим доступа: http://www.ipages.ru/index.php?ref_item_id=1201&ref_dl=1.
- Горський 1994: В. С. Горський, *Святі Київської Русі*, Київ, 1994
- Новосад 2002: М. М. Новосад, *Догматичне богослів'я*, Чернівці, 2002.
- Етимологічний словник укр. мови 2006: Етимологічний словник української мови: У 7 т. Київ, 2006.
- Києво-Печерський патерик 1991: *Києво-Печерський патерик*. Репринтне видання, Київ, 1991.
- Топоров 1995: В. Н. Топоров, *Святость и святые в русской духовной культуре. Т. 1. Первый век христианства на Руси*, Москва, 1995.
- Хведченя – Кабанець 2004: С. Хведченя, Є.Кабанець, *Деякі питання історії канонізації Печерських святих*, Київ, 2004.

Сведения за авторите:

Ильченко Ирина Ивановна

Кандидат филологических наук, доцент

Украина г. Запорожье

Запорожский национальный университет

Доцент кафедры общего и славянского языкознания Запорожского национального университета

Адрес для корреспонденции:

69098. Украина. г. Запорожье, ул. Магистральная, 92, кв. 125.

irina_ilchenko@bk.ru

Бабич Дар'я Володимирівна – студентка 4 курсу Запорізького національного університету, філологічного факультету, відділення української мови та літератури.

Адрес для корреспонденции:

Україна, Запорізька обл., Орхівський р-н, смт Комишуваха, вул.

Б-Хмельницького 74/6

70530

darya-babich@mail.ru